

Floraplus

44

**AFETLERİN VAHİM KAYIPLARA YOL AÇMASINI ÖNLEMENİN MÜMKÜNDÜR!
ÇÖZÜM PEYZAJ TABANLI ŞEHİRCİLİĞİ FİİLİ OLARAK UYGULAMAYA ALMAKTIR!**

"Yüksek lisansım için tez konusu araştırırken ekoköy kavramı ile tanıştım. Bu küçük ölçekte yerleşmelerin neredeyse sıfır ekolojik ayak izi ile yaşamı deneyimiyor olması çok ilginçti. Her konuda yeni dönüşüm sağlayabiliyor olmaları çok etkileyiciydi. Araştırdıkça, aslında bu pratiklerin geleneksel Türkiye köylerinde de eski dönemlerde uygulanıyor olduğunu fark ettim. Bir kontense köyü dönüştürmek daha kolay. Çünkü kentlerde yeşil alan yapı ne kadar artarsa artarsın çok farklı demografik yapılar hareket halinde. Bu durum ekosistemini doğrudan etkiliyor."

"Yıldızlar bekleyebilir, fakat dünya bekleyemez"*

Peyzaj mimarlığını en geniş haliyle insanların doğayla ve doğadaki diğer varlıklarla ilişkisini konu edinen bir bilgi alanı olarak tanımlayabiliriz. Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Araştırma Görevlisi Doktor Osman Zeybek'in Ekoköy üzerine yaptığı araştırma bize göre, peyzaj mimarlığı üzerine yeniden düşünmek gerektiğine işaret eden bir teze dönüşmüş ve peyzaj mimarlığı bilgi alanının içinden yeni bir yol açmış gibi görünüyor. Bu yolun yeni bir izlek oluşturmasını umuyoruz. Bu kadar devasa bir saha araştırması ise başlı başına övgüye layık. Yaptığı bu çalışma ile bize bir kapı aralayan Osman Zeybek'e çok teşekkür ediyoruz. Bu söyleşi vesilesiyle yaptığımız araştırmada ülkemizde bu boyutta yapılmış özgün bir çalışmaya rastlamadık. Zeybek'in bu araştırmadan çıkardığı sonuçlardan biri de ekoköylerin sosyoloji, antropoloji ve psikoloji gibi bilgi alanlarıyla multidisipliner bir yaklaşımla yeniden ele alınması yönünde. İnsanlığın ve doğanın geleceği, insan yerleşimleri ve peyzaj üzerine düşünmek, tartışmak için çok iyi bir tezle karşı karşıyayız. İlginize sunuyoruz.

Ekoköy akımını genel olarak tanıtip dünya ve Türkiye'deki örneklerle bakmak...

Cumhuriyet Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışırken Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladım. Tez danışmanım Prof. Dr. Mükerrrem

Arslan Hocamla birlikte ekoköyler üzerinde çalışmaya başladık. Tezde Ekoköy akımını genel olarak tanıtip dünya ve Türkiye'deki örnekler üzerine araştırmalar yaptım. Sonra tez kişi başına düşen verimli sulak ve karasal alanları hesaplayarak bir ekoköyde ekolojik ayak izini minimumda tutmak için ne kadar alan gerekli gibi bir soru üzerin-

den devam etti. Araştırma kapsamında ODTÜ'ü hocaların öncülüğünde başlatılan Güneşköy incelediğim yerlerdendi. Doktora tezimi de Prof. Dr. Elmas Erdoğan'ın danışmanlığında tamamladım.

Tezi araştırırken ekoköy kavramıyla karşılaştım. Sürdürülebilir yerleşimler ilgimi çek-

ti. Çünkü kentlerde yeşil alt yapı ne kadar artarsa artsın çok farklı demografik yapılar hareket halinde. Bu durum ekosistemi doğrudan etkiliyor. İlgimi tetikleyen başka şeyler de oldu... Örneğin, Afyonkarahisar'da Eber Gölü, ben çocukken insanların rekreasyon gereksinimlerini karşılamak üzere kullanılıyordu. Her mevsim bir sürü kuş türü konaklardı. 6-7 yıl önce o gölü kurumuş olarak görmek sarsmıştı beni. İnsanların tarih boyunca tanık olmadığı ekolojik yıkımı yirmi yıl içinde görebiliyor olmak beni ürküt-tü. Ekoköy, bir anlamda insanların unuttuğu yaşam pratiklerini tekrardan hatırlatan bir toplumsal kümelenme. Neolitik dönemden bu yana insanlar köylerde yaşıyor ve kendi kendilerine yetmeyi biliyorlardı. Biz neyi unuttu-muştuk da bugün artık köylerin bile çevresi kirlenmeye başlamıştı?

Bursa'da 125 köyü gezdi...

Küresel Ekoköy Ağı tarafından geliştirilen Toplum Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi'ni Türkçeye çevirip mevcut köylere uygular-sak anlamlı bir sonuç alabilir miyiz, diye düşünmeye başladım. Hocamla konu üzerinde çokça kafa yorduk. Bursa'da 125 köyü gezdim ve 6'sını seçtik. 6 köyün 2'si dağ, 2'si ova, 2'si de kıyı köyüydü. Köy tipolojilerindeki farklılıkları da görmek istemiştik. Örneğin dağ köyleri erozyon ve susuzluk konularında diğerlerine göre daha çok sıkıntılıydı. Ova köyleri tarımla uğraşsa da yakınlarında açılan maden ocakları nedeniyle eskisi kadar üretimden verim alamı-yorlardı. Uyguladığım yöntemle en yüksek puanı bir kıyı köyü aldı. Balıkçılık ve tarım ile

Söz konusu olan peyzaj mimarısına diğer varyetlerle ilişkisine bakmakta fayda vardır

"Ekoköyde 3 boyut üzerinden gidiyoruz. Bunlar ekolojik, sosyal ve spirüel boyut. Özellikle spirüel (ruhu, söz ve davranış bütünlüğü) boyut çok önemli. Çünkü ekoköyde yaşayanların dünyayla kurduğu ilişki bu boyut kapsamında indeleniyor."

geçinen Uluabat kıyısındaki Eskikaraağaç Köyü... Burası 500'den fazla kuş türünün geldiği korunması gereken sulak alanlardan biri. Aynı zamanda Avrupa Birliği tarafından Avrupa Leylek Köyü ilan edilmiş ve Ramsar Sözleşmesi doğrultusunda korunması gereken sulak alan içinde yer alıyor.

Avrupa Leylek Köyü

Avrupa Leylek Köyü projesini Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nden İsmet Arıcı hocamızı başlatmış. Arıcı, çok sayıda leyleğin Uluabat çevresinde dolaştığını fark etmiş. Uluabat civarındaki köyleri tek tek gezerek leylek yuvalarını saymış. Karaoğlan köyündeki leylek yuvaları diğer köylere göre daha fazlaymiş. Bu köy 1999'da Ramsar Alanı olarak ilan edilen Uluabat Gölü yakın çevresinde tampon bölgede yer alıyor. Ramsar Alanı içinde olması nedeniyle tarımsal üretimin sınırlandırıldığı, bu nedenle fakirleştiklerini ve tarımda verimliliklerinin düştüğünü söylemişler. Akabinde köy yakınlarına bor madeni açılmış. Madenden ötürü artık Bursa'nın ünlü bazı tarım ürünlerini yetiştiremez olmuşlar ve İsmet hocaya "biz proje istemiyoruz, her bir proje ile fakirleşiyoruz" demişler. Arıcı da ikinci en çok leylek yuvasına sahip olan Eskikaraağaç köyünde çalışmaya başlamış. Köylüler projeyi sahiplenmiş. Köy

halkı da gördüğüm kadarı ile çevre hassasiyetine ve bilincine sahip. Proje nedeniyle de tüketim odaklı bir köye dönüşmemiş. İstisnalar her yere kafe açıp turistik bir yer haline getirebilirlerdi ancak bunu tercih etmemişler.

Saha çalışması yaklaşık üç buçuk yıl sürdü ve kıyı köylerini seçerken çok zorlandım. Mudanya, Gemlik tarafında Marmara Denizi'ne kıyısı olan köylerde denizin kirliliğinin fazla olması nedeniyle insanların su ile iletişimi zayıftı. Bu yüzden Bursa'nın göllerine odaklandım. İznik Gölü'nün hemen kenarından şehirlerarası karayolu geçiyor, hem de çepeçevre. Dolayısıyla göle kıyısı olan bir köy yok. Bu yol da köylerin göl ile iletişimini zayıflatıyor. O nedenle Uluabat Gölü'nü tercih ettim. Uluabat Gölü çevresinde hemen

gölün kıyısında göl ile ilişkisi bölünmeyen köyler vardı. Böylece kıyı köyü olarak Gökü ve Eskikaraağaç köylerini çalışma alanı olarak seçtim. Ovada ise Karaoğlan Köyü hikayesiyle çok dikkat çekiciydi. Bursa'da mandacılık ile uğraşan tek köy. Bir zamanlar Bursa'nın en zengin köyü olduklarını söylemişlerdi. Hatta, köyün eski lakabı "küçük Almanya" imiş. Çünkü civar köylerden bu köye mevsimlik tarım işçileri çalışmaya gelirmiş. O derece verimli toprakları varmış... Bu nedenle ekoköye dönüşme imkânı nedir, toprakları verimliyse neden bu haldeler sorularının cevabı için Karaoğlan'ı seçtim. Diğer ova köyü olarak da Orhangazi'nin Gürle köyünü seçtim. Osmanlı döneminde kadı atanan büyük bir yerleşimmiş. Zamanla inanılmaz sayıda göç vermiş. Erken Osmanlı döneminden kalma cami, hamam, çeşme ve ahşap konakların olması nedeni ile kültürel zenginliğinden dolayı dikkatimi çekmişti.

Köylerin en belirgin ortak özelliği göç verip canlılıklarını yitirmiş olmaları...

Dağ köylerini seçerken ulaşım kolaylığını göz önüne almam gerekiyordu. Çünkü mümkün oldukça her mevsim bu köyleri gözlemleyebilmeliydim. İznik tarafındaki Samanlı Dağları'nda bulunan İhsaniye ve Sansarak köylerini seçtim. Hiçbir köy beni İhsaniye kadar etkilemedi. Köy bin yıl önce kurulmuş gibiydi ve insanı adeta bin yıl öncesine götürüyordu. Tüm yapılar tek bir kişinin elinden çıkmış gibi, topoğrafya ile bütünlük içinde. Köy uçurumun kenarında konumlanmıştı. Sansarak ise, eskiden Osmanlı atlı birliklerine atların yetiştirildiği bir bölgede. Eski adı "Sarı Kısarak" imiş, zamanla Sansarak olarak değişmiş. Kemal Sunal, 1986 yılında çektiği Davacı filmi için bu köyü kullanmış.

Kökü ve göçmen köyleri yerel otları daha iyi tanıyıp kullanıyorlar. Manav köyleri bu konuya daha ilgisiz. Pek çok köyde bakanlıkların projeleri ile ipek böcekçiliği canlandırılmaya çalışılıyor ancak artık ilgilenen az.

Erkeklerin kahvede oturup çorap ördüğü köyler

Bursa'da 673 tane köy var. Bunların hepsini tez kapsamında gezmem ve değerlendirmem mümkün değildi ve mecburen sınırlandırmalıyım. Bu süreçte çok şey gördüm, öğrendim. Mesela köklü ve göçmen köyleri yerel otları daha iyi tanıyıp kullanıyorlar. Manav köyleri bu konuya daha ilgisiz. Pek çok köyde bakanlıkların projeleri ile ipek böcekçiliği canlandırılmaya çalışılıyor ancak artık ilgilenen az. Ardıçtan katran yapan köyler, nazarlık tütsüleri ve lokman hekimlikleri ile ünlü köyler, erkeklerin kahvede oturup çorap ördüğü köyler... İnanılmaz bir kültürel zenginlik söz konusu. Böylesine büyük bir çeşitlilik göreceğimi beklemiyordum. Biriktirdiğim ayrıntıları kısmen de olsa teze dahil etmek istedim ancak danışmanım, bu bilgilerin magazin olduğunu söyleye-

rek uyardı. Akademik amaçla üretilen bir üründe değil, bir dergide yazacaksın yaz demişti. Nitekim, dediği de oldu bir yerde.

Senegal, 2030'a kadar 14.000 köyünü ekoköye dönüştürmeyi hedeflemiş...

Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Gelişim Hedeflerinde sürdürülebilir yerleşimlerin çoğaltılması gerektiğine dikkat çekiyor. Bu minvalde de konunun önemi ortaya çıkıyor. Kuruluşlarına göre iki tip ekoköyden bahsedebiliriz. Birisi niyet komünleri tarafından satın alınan bir arazide sıfırdan bir yerleşim kurmak, ya da mevcut bir köyü içindeki insanlarıyla birlikte ekoköye dönüştürmek. Mesela Senegal, 2030'a kadar 14.000 köyü ekoköye dönüştürmeyi hedeflemiş. Yani bu bir politikaya dönüşmüş durumda ve dönüşmeli de. Ülkemizde çeşitli devlet kurumlarının yürüttüğü ekoköy

Kamu kurumlarının ekolojik çalışma vb gibi kavramlarla desteklediği birçok yerleşim turizm baskısı altında kalarak bazı özelliklerini kaybedebiliyor. Gölyazı bu uygulamalar çarpıcı bir örnek oluşturuyor.

projeleri oldu. Ancak bunlardaki temel hata, ekoköyün sadece ekoturizm destinasyonu gibi değerlendirilmesiydi. Ekoköye dönüştürüyorum diye köylere oteller dikilebiliyor. Yöresel ürün satan bir iki dükkân, meydana gözleme açan birkaç teyze, köyün girişinde geniş bir otopark ve motel, yollar genişletilmiş filan. Fakat ekoköy bu değil.

Hiçbir yerin hâkimi ya da sahibi olmama düşüncesi...

Ekoköyde 3 boyut üzerinden gidyoruz. Bunlar ekolojik, sosyal ve spritüel boyut. Özellikle spritüel (ruhu, söz ve davranış bütünlüğü) boyut çok önemli. Çünkü ekoköyde yaşayanların dünyayla kurduğu ilişki bu boyut kapsamında irdeleniyor. Bir kişi bir ekoköyde yaşamayı seçiyorsa bundan beş yıl sonra sıkılıp "yok ya ben yapamıyorum, kente dönüyorum" dememeli. Sürdürülebilirliği sağlayan temel faktör budur. Niyet. Dünya ile kurulan ilişkinin anlamı... Hiçbir yerin hâkimi ya da sahibi olmama düşüncesi... Zaten tüm ekolojik kaygılar bu spritüel boyut sayesinde oluşuyor. Milyonlarca yıllık canlı evrimi sürecine bakıldığında bir insan ömrü saliselik bir şey. Dolayısıyla holistik, yani bütüncül bir yaklaşım geliştirilmeli. Endüstri devrimine kadar dünya ile insan ilişkisi bir yere kadar dengede idi. Ancak sonrasında bir insan bile ciddi bir ekolojik ayak izi bırakıyor ömrü boyunca. Bu bir dünya görüşü meselesi. Çok geçmeden ilkokulda dahi çocukları yeterince hassas şekilde eğitmemiz gerekiyor.

Ekoköyler için işe köy gibi küçük yerleşim yerlerinden başlanmalı

Aksi taktirde ben Dünya'daki varlığımızın çok da uzun soluklu olmayacağı kanısındayım. İşe köy gibi küçük yerleşim yerlerini tamamen sürdürülebilir bir forma dönüştürerek başlamalıyız. Sonra ölçeği git gide büyütebiliriz. Bugün literatürde fazlaca ekokent modelleri de geçmekte. Ancak kent ölçeğinde sosyal ve spritüel boyuttaki

sürdürülebilirliği sağlamak oldukça zor. Oysa köy ölçeğinde herkes birbirini tanır. Hele geleneksel bir yerleşme ise zaten sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik söz konusudur. Geriye sadece insanlara sürdürülebilirliğin ekolojik boyutunu öğretmek ve onların uzun süre devam ettirebileceği bir sistem oturtmak kalıyor.

"Dünyayı kurtaracak tek çözüm bu"

Ekoköyleri araştırırken bu konuda çalışmalar yapmış birinin: "Dünyayı kurtaracak tek çözüm bu" anekdotunu aktarmak isterim. Ayrıca bir görüşmemiz sırasında şunu özellikle belirtmişti: "Dünyanın her bir noktası çok değerli. Bir bölgeyi diğerinden hakir görmek her şeyden önce etik değil. Her yere ekoköy kurulabilir. Her yerde sürdürülebilirlik sağlanabilir. Eskimolar da Afrika yerli kabileleri de zorlu coğrafyalarda yaşamalarına rağmen ekoköy mantığına paralel bir yaşam sürmektedir." İnsan nüfusunu durdurmak, birden yarıya indirmek gibi şeyler söz konusu olamayacağı için, dünyadaki varlığımızı sürdürebilmek adına yerleşim yerlerimizi değiştirmek ve bu doğrultuda kendimizi eğitmek zorundayız.

Sosyoloji, antropoloji ya da psikoloji...

Peyzaj mimarlığı eğitimi almış biri olarak ekoköy projesini yönetecek yeterlilikte

olmadığımı gördüm. Tezi bitirdikten sonra sosyoloji, antropoloji ya da psikoloji gibi alanlarda bir yüksek lisans yapmam gerektiğini düşündüm. Çünkü köyler çok göç vermiş ve benim öncelikle bu göç sebeplerini anlamam ve yorumlamam gerekiyor. İçinde insanın yaşamadığı bir yeri ekoköye dönüştürsek ne olacak ki? Ekoköy dönüşüm süreci kesinlikle multidisipliner açıdan ele alınmalı. Doktora sonrası hedefim TÜBİTAK veya Avrupa Birliği projesi yazarak Türkiye'deki mevcut köyleri ekoköye dönüştürme rehberi oluşturmak. Multidisipliner bir yaklaşım gerektireceği için mimar, sosyolog, antropolog, istatistikçi, yerel yönetimler bölümünden bir araştırmacı vs. çok kişi gerekiyor. Bunun için görüşmeler yapmaya başladım. Güzel bir iş çıkması için zaman gerekiyor.

Şehirlerin büyümesi ve gelecek...

Kontrolsüzce artan insan nüfusu ve büyüyen kentler, bugün deneyimmediğimiz çevre sorunlarının merkezinde yer alıyor. Köyden metropole, tüm ölçeklerdeki yerleşimlerin sürdürülebilir bir alt yapı ile yenilenmesi konusunda daha çok kafa yormamız gerekiyor. Biz sadece milyonlarca yıllık evrimin küçük bir parçasıyız. Bu kadar kibir niye...

OSMAN ZEYBEK

Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Araştırma Görevlisi Doktor olarak çalışan Osman Zeybek, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimlerini Ankara Üniversitesi'nde tamamladı. 2011 yılından bu yana Cumhuriyet Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesinde akademisyen olarak çalışmalarını sürdürdü.

ROBERT GILMAN*

"Yıldızlar bekleyebilir, fakat dünya bekleyemez" Robert Gilman NASA'nın Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nde çalışmış ve Astrofizik üzerine akademik eğitim almış. Fakat 1970'lerin ortalarında çevre sorunları dikkatini çekmeye başlamış ve "Yıldızlar bekleyebilir, fakat dünya bekleyemez" diyerek, küresel sürdürülebilirlik, gelecek senaryoları ve pozitif kültürel değişimler üzerine çalışmış.